

יד) מות שרה ורכישת שדה המכפלה לנחלת קבר

(פרק כג)

מכל אמהותיה של האומה הישראלית אין הכתוב נוקב במספר שנות החיים אלא זה של שרה אמנו בלבד. הכתוב מאריך בתיאור שנות חייה עם מותה, משום שאליו מתקשר תיאור רכישת מערת המכפלה, שעתידיה לשמש נחלת קבר לאבות האומה. תמוה הוא הפירוט הרב שבו מוסרת לנו התורה, כיצד קונה אברהם שטח קרקע בארץ המובטחת, לפי כל כללי הקנין, בדומה, במידה מסויימת, לתיאור רכישת הבאר שבבאר שבע⁽¹⁾, ואין להניח שכוונת התורה בזה להראות, שאכן יש לישראל זכות לבעלות על ארץ כנען — הואיל והאבות רכשו בה נחלות. נראה יותר שסיפור זה בא לשקף את גודל אמונתם של האבות ובטחונם בה, באשר לא התיאשו מן קיום ההבטחה, אף על פי שבחייהם היוותה המציאות ניגוד גמור להבטחה זו. אברהם, בעליו העתיד של כל הארץ הזאת, מי שכבר שחרר אותה במלחמת גבורה מפלישתם של כובשים זרים, אינו יכול לקרוא שלו אפילו שטח קטן ומוגבל, בו יוכל לקבור את אשתו האהובה. הוא נאלץ לרכוש שטח כזה בדמים מרובים. „ושמי ה' לא נודעתי להם”⁽²⁾ אין לו בשום מקום הסבר מוחשי יותר מאשר כאן. ואם אחרי כל זה עוד רואה אברהם בה' את מי שהביאו עד הלום, ומי שהבטיח לו את הארץ הזאת, והוא בוטח בו ית' עד שיוכל לומר לעבדו „יִשְׁלַח אֶת מְלָאכָיו לְפָנֶיךָ וְלָקַחְתָּ אֶשֶׁה לְבְנֵי מִשְׁמִי”⁽³⁾, כלומר שגם ישמור על בנו מפני טמיעה ביסודות בלתי טהורים, הרי זה מראה לנו פעם נוספת את אברהם במלוא אמונתו, אמונה שבה התנסה גם בעבר. ברם, ייתכן שיש מטרה נוספת באריכות תיאור זה, ומכאן ראייה שהתורה ניתנה לישראל במדבר על ידי משה רבנו — לפני כניסתם לארץ. ידענו כמה קשה היה וכמה מאמצים הוצרכו למנוע שיבתם של ישראל למצרים⁽⁴⁾.

⁽¹⁾ לעיל כא, ל ואילך.

⁽²⁾ שמות ה, ג.

⁽³⁾ להלן כד, ח.

⁽⁴⁾ שמות יד, יא; טו, ג; במדבר יד, ד; כ, ה; כא, ה ועוד.

אותו דור חלש שנתחנך במצרים, העדיף את שלוות הישיבה ליד סיר הבשר שבארץ זו על כיבושה של הארץ המובטחת, כיבוש שהיה כרוך בתלאות מלחמה וסכנותיה. לכן היה צריך לספר לדור זה בהדגשה יתרה, שבארץ ההיא, שעליהם לכבשה, קבורים אבות האומה הנערצים. לא בכדי באו המרגלים (או לפחות כלב בן יפונה לבדו) דוקא עד חברון⁵. לשוב ולהחזיר לידי ישראל את מקום קבורתם, דבר זה ודאי היה קרוב ללב כל אחד מבני העם. והנה דוקא בחברון התיישבו בני הענקים, ופחדם החניק אצל בני הדור ההוא את רגשי האהבה אל האבות ואת הגעגועים על הבעלות על מקום קבורתם. פרקנו הוא איפוא מעין מצבת קבר לאבות, מצבה אשר תמיד תמשוך את ישראל אל מולדתו ותקיים בו את האהבה אליה לנצח.

פרק כג, הפסוקים א—ב. ויהיו חיי שרה מאה שנה
ועשרים שנה ושבע שנים, שני חיי שרה. ותמת
שרה בקרית ארבע הוא חברון בארץ כנען, ויבא
אברהם לספר לשרה ולבכתה.

אין הכרח להניח, כפי שהניחו חכמינו ז"ל⁶, שפטירת שרה אמנו סמוך למעשה העקידה היתה, וכי אברהם בא לחברון מבאר שבע או מן המוריה כדי לספוד לשרה. לפי פשוטו של מקרא אפשר ואפשר להניח שגם אחרי העקידה המשיך אברהם עוד לגור בבאר-שבע מספר שנים, וכי רק מאוחר יותר עבר לשבת במקום מגוריו הקודם, הוא חברון, ושם נפטרה שרה. — שנה... שנה... וגו'. חזרה מעין זו על השם מצינו במקומות נוספים, כגון אצל אברהם (כה, ז), אצל ישמעאל (כה, יז) ואצל יצחק (לה, כח). אולם התוספת „שני חיי שרה“ היא יוצאת מן

⁵ במלבר יג, כב.

⁶ כראשית רבה פרשה נח, ה (המ').

הכלל, ונראה שבה היסוד להערות השונות שבמדרשים^(ז). — בקרית ארבע, כך היה פעם שם העיר, על שם ארבע הענק, ואילו חברון היה שמה המאוחר יותר^(ח). לפי המסופר במדבר יג, כב נבנתה חברון שבע שנים לפני שנבנתה צוען שבמצרים. ולהלן פסוק יט נקראת העיר — או לפחות חלק ממנה — ממרא. אך מסתבר שבזמן אברהם נקראה חברון, ויחד עם זאת גם ממרא, על שם בן בריתו של אברהם. מאוחר יותר, כאשר כבשה ארבע עם ענקיו, היא נקראה על שמו, ומכיוון שבני ישראל שבו וכבשוה, הרי שהחזירו לה גם את השם, שהיה ידוע להם מימי האבות — הוא חברון. וראיה שהשם חברון היה שגור בפיהם של בני ישראל, יש בשמו של אחי עמרם, אבי משה, שהיה אף הוא — חברון^(ט). העיר שוכנת בדרך מבאר שבע לירושלים, מרוחקת פי שנים מבאר שבע ממרחקה מירושלים. בפי הערבים היא נקראת אל-ח'ליל, כלומר הידיד (של ה'), הוא הכינוי לאברהם שבפיהם; וייתכן שמכאן גם השם העברי חברון, מלשון חבר. — בארץ כנען. תוספת זו מוכיחה את השערותנו דלעיל, שפרקנו נכתב במיוחד בשביל בני ישראל שבמדבר. בפניהם היה צריך לחזור ולהדגיש שחברון, מקום קבורתם של האבות, בארץ כנען היא שוכנת, בארץ שעליהם לכבוש אותה. — ויבא אברהם. או פירושו — אברהם בא מן הסביבה, מקום שבו היה רועה עדריו, או פירושו — אברהם בא אל הגופה והתכונן לספוד לאשתו. — לביתה, בכ"ף וזעירה, השווה תהלים מ, טו.

הפסוקים ג—ד. ויקם אברהם מעל פני מתו, וידבר אל-
בנייתח לאמר. גריותושב אנכי עמכם, תנו לי אחזת-
קבר עמכם ואקברה מתי מלפני.

מעל פני, כלומר מנוכחות מתו והלאה. — בנייתח. בשעת

^(ז) שם שם, א (המ').

^(ח) יהושע יד, טו ושופטים א, י.

^(ט) שמות ו, יח.

כיבוש הארץ בימי יהושע ישבו החתיים בהרי יהודה, יחד עם שבטים פניקיים אחרים¹⁰). גם בימי האבות הם היו בעלי העיר, ואליהם פונה אברהם תחילה, כדי להשיג קרקע לנחלת קבר. — גר, כגר אשר בא להשתקע כאן. — ותושב, שאין לו נחלת קרקע משלו, ועל כן הוא נאלץ לבקשה מאדוני הארץ. ממרא, ידידו ובן בריתו של אברהם, הוא מבני האמורי¹¹), אלא שהחתיים, הקרובים לאמורי, הם בעלי העיר, וייתכן שהכתוב מזכיר את התיחסותו של ממרא לאמורי כדי להבליט שוני זה. — אחזת קבר, כלומר נחלה המיועדת להיות מקום קבורה למשפחה. אחוזות קבר כאלה היו בידי משפחות נכבדות בלבד, ואברהם יכול היה לתבוע זכות יתרה זו למרות היותו „גר-ותושב“, שכן עתיר נכסים ונכבד היה. — מלפני, מן לפני.

הפסוקים ה-1. ויענו בני-חת את-אברהם לאמר לו.
שמענו אדני נשיא אלהים אתה בתוכנו כמכחר
קברינו קבר את-מתך, איש ממנו את-קברו לאי-
יכלה ממך מקבר מתך.

נשיא - אלהים. כאן נמצינו למדים על הכבוד הרב, אותו רחשו לו תושבי הארץ לאברהם. אותו אברהם שברוב ענוותו מכנה עצמו „גר ותושב“, הם קוראים לו נשיא אלהים. — במבחר קברנו, השווה ישעיה כב, ז. לא היה זה נהוג לקבל זרים בקבר משפחתי, אך שונה מאחרים הוא אברהם, והכל מעמידים את קבריהם לרשותו.

הפסוקים ז-ט. ויקם אברהם וישתחו לעם-הארץ לבני-
חת. וירכר אתם לאמר, אם-יש את-נפשכם לקבר
את-מתתי מלפני שמעוני ופגעו-לי בעפרון בן-צחר.

¹⁰ במדבר יג, כט; יהושע יא, ג.

¹¹ לעיל יד, יג.

ויתן לי את־מערת המכפלה אשר־לו אשר בקצה
שרהו, בכסף מלא יתננה לי בתוכםם לאחותי־קבר.

וישתחו. מתוך הכרת טובה על הרצון הטוב שמראים לו, משתחוה אברהם לעם הארץ. ברם, אין הוא רוצה לקבל הצעתם לקבור מתו באחד מקבריהם. נחלת קבר משלו הוא רוצה לרכוש. — אם־יש את־נפשכם, היינו אם דעתכם היא כך, אם הגכם מסכימים; השווה איוב י, יג; כג, יד. — ופגעו־לי. פגיעה־בקשה זו נחוצה, שכן עפרון אדם נכבד ועשיר הוא (השווה פסוק טו), שאינו רגיל למכור מקרקעותיו. — מערת. היה זה שכיה בארץ ישראל להשתמש במערות לצרכי קבורה. — המכפלה, כנראה שם פרטי של המערה, ויסודו בכפילותה; השווה פסוק כ¹²). — אשר בקצה. מכיוון שבקצה השדה נמצאת המערה, קל יותר יהא לו למכור אותה. — בכסף מלא, פירוש בתמורה המלאה; השווה דברי הימים א' כא, כד. — בתוכםם, מכירה זו תיעשה לעיני כל, כדי שתוכלו כולכם לשמש עדים לה; השווה פסוק יח.

הפסוקים י—א. ועפרון ישב בתוך בני־חת, ויען עפרון
החתי את־אברהם באזני בני־חת לכל באי שערי
עירו לאמר. לא־אדני שמעני השדה נתתי לך
והמערה אשר־בו לך נתתיה, לעיני בני־עמי נתתיה
לך קבר מתך.

ועפרון ישב וגו'. אף על פי שעפרון נמצא בתוך הציבור שנתכנס במקום, לא העיז אברהם לפנות אליו במישרין, אבל הוא פונה אל העם כדי שיבקשוהו בשמו, וזאת כדי לפייס את עפרון בדברים ולהשיג יחד עם זאת, שהמכירה תיעשה בפומבי, לעיני כל, כאמור. — ויען עפרון וגו'. ואכן, מיד מציע עפרון את המערה כמתנה, באזני בני־חת. —

¹² עירובין נג, ע"א.

לכל באי שער-עירו, כלומר כל אלה שהיו זכאים להשתתף באסיפת עם זו. — נתתי, לשון הווה; השווה לעיל א, כט. — נתתי... נתתיה... נתתיה. בחזרה משולשת זו יש משום הבטחה חגיגית ביותר.

הפסוקים יב—ג. וישתחו אברהם לפני עמי-הארץ.
 וידבר אלי-עפרון באזני עמי-הארץ לאמר אך אם-
 אתה לו שמעני, נתתי כסף השדה קח ממני ואקברה
 אתי-מתי שמה.

וישתחו. עם תחילת המשא והמתן הפרטי עם עפרון נפרד אברהם מן העם, תוך כדי השתחויה אדיבה. — באזני עמי-הארץ. עתה הוא מדבר עם עפרון בלבד, אך בפומבי, בנוכחות העם. — אך. זוהי טענה נגדית — אין אני רוצה לקבל את המערה במחנה. — אם-אתה לו, הרי זה לשון בקשה. — נתתי זה שבפי אברהם, מקביל לדבורו של עפרון — „נתתי” שבפסוק יא.

הפסוקים יד—טו. ויען עפרון את-אברהם לאמר לו.
 אדני שמעני ארץ ארבע מאת שקלי-כסף ביני ובינך
 מהיחוא, ואת-מתך קבר.

לאמר לו... ארץ ארבע מאת וגו'. מבלי לגקוב במישרין במחיר הנחלה, וכאילו עומד על הבטחתו ליתנה כמתנת חנינם, משיב עתה עפרון, כשהוא פונה אל אברהם, בעוד שקודם לכן דבר „באזני עמי-הארץ” כדי להיראות כאדם גדיב לב. התרגום השומרוני גורס במקום „לו” — לא, ומחבר מלת לא זו לפסוק טו, לכאורה כדי להקביל דיבור זה בדיק לביטוי שבפסוק יא, אבל אין זה מסתבר שיפתח דיבורו פעמיים, בזה אחר זה, ממש באותה צורה. — ואת-מתך קבר, לאמור — אל תשהה את הענין הרבה, תן את הכסף המוצע, שכן הגיעה העת לקבור את

המת. ולאזני העם נראה כמי שאומר: קבור את מתך, כי זהו הדבר
הדחוף ביותר, ולכן — קבל המתנה.

פסוק טז. וישמע אברהם אליעפרון וישקל אברהם
לעפרון את־הכסף אשר דבר באזני בני־חת, ארבע
מאות שקל כסף עבר לפחר.

וישמע אברהם אל־עפרון. אברהם הטיב להבין את כוונתו
האמיתית של עפרון, וישקל... את־הכסף, כפי שדבר לעיני
העם (פסוקים ט ויג), והוא גם קיים את הבטחתו ליתן כסף מלא (פסוק ט),
ולכן שקל ארבע מאות שקל כסף עבר לסחר. שקלים בעלי
המשקל המלא שקל, והם איפוא עוברים לסוחר. לכאורה לא היו אז כבר
מטבעות טבועים, אבל היו קיימים מטילי כסף, שאולי משקלם היה חרוט
בהם. — אופן המשא והמתן שבו סכם עפרון את המכירה הזאת, שכח
עדין כיום במזרח התיכון, כפי שמספרים נוסעים שבקרו באזור זה.

הפסוקים יז—כ. ויקם שדה עמרון אשר במכפלה אשר
לפני ממרא, השדה והמערה אשר־בו וכל־העץ אשר
בשדה אשר בכל־גבלו סביב. לאברהם למקנה לעיני
בני־חת, ככל באי שערי־עירו. ואחר־יכן קבר אברהם
את־שרה אשתו אלימערת שדה המכפלה על־פני
ממרא הוא הברון, בארץ כנען. ויקם השדה והמערה
אשר־בו לאברהם לאחזת־קבר, מאת בני־חת.

ויקם. לקום ל... כלומר ליהפך לרכושו של מישוה; השווה ויקרא
כה, ל; כז, יט. המלה „ויקם“ מתקשרת איפוא למלה „לאברהם“ שבתחילת
הפסוק הבא. — בכל באי וגר, כמו „לכל באי“ שבפסוק י; השווה לעיל
ט, י. — על־פני... בארץ כנען. הכתוב חוזר וקובע מקומו
של הקבר. — ויקם... לאחזת־קבר. כיוון שקבר אברהם את שרה

בשדה המכפלה, היה לו השדה לאחוזת קבר מאת בני-ח.ת. כדי להיות רשאי להשתמש בשדה לצורך זה, היה עליו על אברהם לקבל הסכמת הציבור כולו, בעוד אשר „למקנהו“ להיות קנינו שלו, הפך השדה עוד קודם, עם המכירה על ידי עפרון; השוה רשב"ם. — חבון שוכנת מהלך כשמונה שעות דרומית לירושלים, בעמק הנקרא ואיי חליל; השוה להלן לה, יד. בקצה המזרחי של העיר נמצא מסגד איבדאחים, אשר כולל בו — לפי מסורת תושבי הארץ — את מערת המכפלה. לפנים לא הורשו לא-מוסלמים להכנס בה, אולם ביום 7 באפריל 1862 הורשו הנסיך מוולס ובני לווייתו לעשות כן, ובחודש נובמבר 1896 הורשה להכנס גם יורש העצר של פרוסיה. יודעים על קיום מערה כפולה וגדולה מתחת לחאום (= המקדש); אולם מצבות האבות המצוייזות בחוף גומחות שבחומת המסגד, תכחו כקברים ריקים. בפינת מצבתו של אברהם ישנו פתח עגול המוליך אל תוך מקום עמוק ואפל — הוא מערת המכפלה. גודלו של מקום זה 40 אמה במרובע, ובאחד מקצוותיו ניכר פתח נמוך וסגור בסורגים, שכמחזמה מוליך למערה שניה. דרך הפתח העגול שלצד מצבת אברהם מורידים המוסלמים בשלשלת את נר התמיד — נר שמן דולק, אל תוך עצם מערת הקבר¹³).